

۱۴۱۷۴۱۹

رجز در نامه‌ها و پیغام‌های شاهنامه

نژاد شگر:

ز سره کارخانه

نشر آویسا

رجز در نامه‌ها و پیغام‌های شاهنامه / پژوهشگر زهره کارخانه.

تهران: اوپسا، ۱۳۹۵.

۹۶ ص. ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شعر فارسی -- قرن ۴ ق. -- تاریخ و نقد: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه -- نقد و تفسیر:
۱۰th century -- Persian poetry: Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh -- Criticism and interpretation
Epic -- History and criticism: -- مفاخره در ادبیات، Boastfulness in literature، حماسه و حماسه‌سرایی،
and epic writing

شاهنامه شرح

کارخانه، زهره، ۱۳۴۸ -

فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه، شرح

۱۶-۵-۱۳۹۵

وضع فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

۱۳۹۵، ۲۴۴۹، ۲۳۲

۸۶/۳۱

۴۲۶۴۳۷۸

نشر ایسا

رجز در نامه‌ها و پیغام‌های شاهنامه

پژوهشگر: زهره کارخانه

ناشر: اوپسا

صفحه‌آرا: آزاده سجادی نسب

طراح جلد: نینا میرزایی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰ جلد

قیمت: ۹۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۳۰۸-۱۶-۵

حق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تهران، شهرک گلستان، خیابان گلها، پنبشه دهم، مجتمع باران، واحد ۲D۱۳

تلفن ۰۱-۴۴۷۶۰۶۲۰

avissapub.ir

فهرست

۷	پیشگفتار
۹	مقدمه
۳۱	حماسه
۱۳	معنی واژه‌ای و اصطلاحی «حماسه»
۴۱	پیدایش حماسه
۱۴	انگیزه پیدایش حماسه
۵۱	قهرمان، نیاز جامعه
۱۶	ندوبن حماسه ملی ایران
۱۷	شعر حماسی
۱۷	منظومه‌های حماسی
۸۱	منظومه‌های حماسی طبیعی و ملی
۱۸	منظومه‌های حماسی مصنوع
۱۹	گفت و گو
۲۰	معنی واژه ای و اصطلاحی گفت و گو
۲۰	تعریف گفتگو

۲۳	تک‌گویی
۲۴	لحن
۲۴	تعریف لحن
۲۴	کشمکش
۲۵	رجز
۲۶	معنی واژه ای و اصطلاحی رجز
۲۷	پیشینه‌ی رجز و رجزخوانی در فرهنگ عربی
۲۷	رجز و رجزخوانی در دوره جاهلیت
۲۸	رجز و رجزخوانی در دوره اسلام
۳۰	آداب رجزخوانی
۳۴	پیشینه رجز و رجزخوانی در ادبیات ملل
۳۴	رجزخوانی در حماسه‌ی هانی
۳۴	رجزخوانی در ایران باستان
۳۵	رجزخوانی در ادبیات فارسی
۳۶	رجزخوانی در شاهنامه‌ی فردوسی
۳۷	کارکردهای رجز و رجزخوانی

۹۳ رجز در نامه‌ها و پیغام

۴۰	۱-۲) رجز در نامه‌ها
۴۰	تفاخر به شجاعت و قدرت در نامه
۴۰	تهدید کردن حریف در نامه
۴۸	تحقیر و تمسخر حریف در نامه
۵۱	تفاخر به خویشتن در نامه
۵۱	تفاخر به کارها در نامه
۵۴	تفاخر به نژاد و اجداد در نامه
۵۵	تفاخر به افراد خانواده در نامه
۵۶	تفاخر به دارایی‌های خود در نامه
۵۶	تفاخر به گنج در نامه
۵۶	تفاخر به لباس رزم در نامه

۵۶	تفاخر به مرکب های جنگی در نامه ها
۵۶	تفاخر به بیل جنگی در نامه
۵۷	تفاخر به اسب جنگی در نامه
۵۷	تفاخر به افراد سپاه در نامه
۶۱	تفاخر به ایمان و اعتقاد در نامه
۶۱	تحقیر کردن و ترساندن حریف در نامه
۶۱	اتهام بستن به حریف در نامه
۶۳	۲-۱ رجز در پیغام ها
۶۳	تفاخر به قد و رشادت در پیغام ها
۶۷	تهدید کردن حریف در پیغام ها
۷۱	تحقیر حریف در پیغام ها
۷۷	تفاخر به خوب شدن در نامه ها
۸۲	تفاخر به دارایی (گنج) در پیغام ها
۸۳	تفاخر به ابزار جنگی در پیغام ها
۸۳	تفاخر به مرکب های جنگی در پیغام ها
۸۳	تفاخر به پیلان جنگی در پیغام ها
۸۴	تفاخر به اسبان جنگی در پیغام ها
۸۴	تفاخر به سپاه و لشکر در پیغام ها
۸۴	تحدیر و ترساندن حریف در پیغام ها
۸۷	اعتراض به حریف در پیغام ها
۸۹	نتیجه گیری
۹۱	نتیجه گیری (موضوع بندی)
۹۱	پاسخ به فرضیه ها
۹۳	پیشنهادهای
۵۹	فهرست منابع

پیشگفتار

حماسه یکی از انواع ادبی است و به معنای شرح دلاوری‌های یک قوم است که در راه اهداف گروهی و خواسته‌های همگیشان انجام می‌شود. یکی از مسائلی که در حماسه مطرح است، رجزخوانی‌هایی است که به صورت گفتگوی شفاهی یا کتبی بین پهلوانان و حریفان رد و بدل می‌شود و قصد آن شناساندن خود یا نژاد و نسب خود و بیان دارایی‌ها و به طور کلی میزان توانمندی‌های خود است در برابر حریف؛ که هدف اصلی از ذکر همه این موارد در حقیقت تضعیف روحیه حریف مقابل و در عوض قوی کردن روحیه خویش است.

در این پژوهش، به بررسی انواع رجز و میزان تفاخرات به کار برده شده در مبحث رجز و بیان مقاصد رجز و رجزخوانی در بخش بیغام‌ها و نامه‌های کتاب شاهنامه فردوسی پرداخته می‌شود. روش این پژوهش، اسنادی و روش گردآوری آن، فیلد رزاری و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوایی است.

از آنجا که موضوع این پژوهش بررسی رجز در بخش نامه‌ها و بیغام‌های کتاب شاهنامه فردوسی است و با توجه به اینکه کتاب شاهنامه یک اثر حماسی بزرگ است، بنابراین، آنچه به حماسه مربوط می‌شود، به اختصار توضیح داده می‌شود.

مقدمه شامل بیان مسئله، هدف تحقیق، اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن، سؤالات و فرضیه‌های تحقیق، مدل تحقیق، تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه‌های کلیدی، روش تحقیق، قلمرو تحقیق، جامعه آماری و حجم نمونه و بالاخره محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق می‌باشد.

این پژوهش شامل سه فصل است؛ در فصل اول، که شامل پنج بخش است، ابتدا شرح کوتاهی پیرامون حماسه آمده و پس از توضیح واژه حماسه، به بیان تعریفی از حماسه پرداخته شده است. سپس پیدایش حماسه و انگیزه‌های آن، نیاز به قهرمان و تدوین حماسه ملی مورد بررسی قرار گرفته است و منظومه‌های حماسی و انواع آن‌ها نیز آورده شده است. در بخش دوم که به «گفت و گو» (به عنوان یکی از عناصر داستانی) اختصاص داده شده، بعد از تعریف «گفت و گو» به مسائل مربوط به گفت و گو، اعم از «تک‌گویی» و انواع آن پرداخته شده است. در قسمت بعدی توضیح کوتاهی در مورد «لحن» داده شد. در بخش چهارم به شرح و توضیح «کشمکش» و انواع آن، پرداخته شده است. در قسمت پایانی (رجز)، مسائلی از قبیل: «معانی و تعاریف مختلف رجز، پیشینه رجز در فرهنگ عربی و انواع آن (رجزخوانی در دوره ی جاهلیت و رجزخوانی در دوره ی اسلام)، آداب رجزخوانی، همچنین پیشینه رجز در ادبیات مثل (یونان و ایران)»، مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت رجزخوانی در ادبیات فارسی و کتاب شاهنامه نیز بررسی شده است. سپس انواع و کارکردهای مختلف «رجز» نیز توضیح داده شده است.

فصل دوم این پژوهش که اصلی‌ترین قسمت این پژوهش است، شامل دو بخش است؛ در بخش اول به بررسی انواع رجز در نامه‌ها و در بخش دوم به بررسی انواع رجز در پیغام‌ها پرداخته شده است.

فصل سوم نیز، به نتیجه‌گیری و پیشنهادات، اختصاص داده شده است.

به اختصار، طی این تحقیق به طور کلی به شانزده نوع رجز به نسبت‌های مختلف در بخش نامه‌ها و پیغام‌های شفاهی در کتاب شاهنامه برخوردیم.

مقدمه

بیان مسئله:

حماسه یکی از انواع ادبی است و به معنای طرح دلاوری های یک قوم است که در راه اهداف گروهی و خواسته های هماهنگشان انجام می شود. حماسه مانند هر داستان دیگر از اجزای مختلفی تشکیل شده که همه به نوعی با دلاوری ها و اهداف کلی داستان هماهنگ اند. یکی از این مسائل که در حماسه بسیار مطرح است، رجزخوانی هایی است که به صورت گفتگو مطرح می شود و مانند مسموم دلاوری هایی که در داستان ها مطرح می شوند، از زبان شخصیت هایی که برابر هم می آیدند گفته می شود و از آن طریق هویت و اندیشه افراد بدون دخالت ظاهری گوینده مشخص می شود گوینده ای که از منطق سخنوری و گفتگوی صحیح مطلع باشد، با بیان اندیشه ها متضاد از زبان شخصیت ها سیر طبیعی داستان را پیش می برد و سرانجام سراد می آورد را مخفیانه از زبان شخصیت موافق بیان می کند.

حال سؤال اساسی در این پژوهش آن است که آیا می تواند رجزخوانی قبل از بروز جنگ رخ دهد؟ و توضیحاتی که در این گونه رجزخوانی ها آورده می شود، پیرامون چه مسائلی است؟

هدف تحقیق:

رجزهایی که قبل از بروز جنگ، به شکل غیر حضوری یعنی در قالب نامه و یا پیغام به حریف ارسال می شوند نیز، مورد بررسی قرار می گیرند.

اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن:

گفتنی یکی از عناصر اصلی هر داستان را تشکیل می دهد و هر اندازه که میزان گنجینه های یک داستان بیشتر باشد و حالت توضیح گوینده (زاویه دید) کمتر باشد، روند داستان طبعی تر خواهد بود. در حماسه ها که شرح پهلوانی های یک قوم یا گروه خاص است، گفتگوها نقش مهمی را ایفا می کنند و از طریق صحبت های ضمن داستان، سبب و مسائل علمی مطرح می شوند و گاه گفتگوها جنبه ی عشق و مغالزه دارند و گاهی به فی شخصیت ها و افراد از طریق گفتگوها صورت می گیرد. رجزخوانی های حماسه علاوه بر این که نقش معرفی هر پهلوان را به عهده دارند، به عنوان عاملی برای تضعیف روحیه حریف نیز به حساب می آیند. در این پژوهش، انواع رجزهای یی که قبل از بروز جنگ به صورت غیر حضوری توسط پیک (مأمور) در قالب نامه یا پیغام شفاهی رد و بدل شده مورد بررسی قرار می گیرد تا مشخص شود که رجزخوانی فقط به میدان جنگ اختصاص ندارد بلکه در بسیاری از موارد رجزخوانی ها قبل از جنگ رخ داده و خود عاملی برای شروع جنگ می باشد.

انگیزه من از انتخاب این موضوع، علاقه ای است که به موضوعات حماسی داشته ام. قصدم بیان یکی از جنبه های مهم این نوع ادبی (حماسه) است که در داستان نویسی امروزی به عنوان دیالوگ مورد توجه قرار می گیرد.

سؤالها و فرضیه های تحقیق:

فرضیه ها: الف) گاهی رجزخوانی ها قبل از بروز جنگ به صورت غیر حضوری یعنی به شکل نامه یا پیغام شفاهی توسط پیک (مأمور) اجرا می شود.

ب) در رجزها علاوه بر شخصیت ها، نژاد و پیشینه دلاوری هر شخص و خاندان او نیز برای تضعیف روحیه طرف مقابل معرفی می شود.

مدل تحقیق:

توصیفی - تحلیلی

مرور تک تک ابیات شاهنامه و استخراج انواع رجز های موجود در شاهنامه، در ضمن تدوین و جمع آوری مطالب مختلف مربوط به موضوع پژوهش با استفاده از منابع و مآخذ موجود در کتابخانه که به نوعی در شناساندن حماسه، گفتگو و رجز سهمی دارند

تعاریف عملیاتی: تعریف ها و واژه های کلیدی:

واژه های کلیدی: حماسه - حماسه ملی - گفتگو - رجز

حماسه: نوعی از ادب و ادبی است که مبتنی بر توصیف اعمال پهلوانی و مردانگی ها و افتخارات و بزرگی های قریبی فردی باشد به نحوی که شامل مظاهر مختلف زندگی آنان گردد.

حماسه ملی: عبارت است از نتایج افکار، عقاید و عواطف یک ملت، که در طی قرون و اعصار، تنها برای بیان وجود عظمت و نبوغ قوم، بوجد آمده و مشحون است به ذکر جنگ ها و پهلوانی ها و جان فشانی ها.

گفتگو: به معنای مکالمه و صحبت کردن با یکدیگر و تبادل افکار و عقاید است و در شعر، داستان، نمایشنامه و... به کار برده می شود.

رجز: شعری که در هنگام جنگ، در مقام مفاخرت و خود ستایی می خوانند، رجز نامیده می شود.

روش تحقیق:

اسنادی (کتابخانه ای)

روش تحقیق از نظر پیشینه، توسعه ای

روش تحقیق از نظر ماهیت، کیفی

قلمرو تحقیق:

بررسی اشعار حماسی مربوط به قرن چهارم

جامعه آماری و حجم نمونه:

جامعه آماری: شاهنامه فردوسی از جلال خالقی مطلق در هشت جلد

حجم نمونه: ۳۸۷۲ صفحه شاهنامه

محدودیت ها و مشکلات تحقیق:

از جمله مشکلات محدودیت های تحقیق در این پژوهش به موارد زیر می توان اشاره کرد: نبود منابع کافی مورد رجز و رجزخوانی و همچنین نبود منابع کافی در مورد گفت و گو برای انجام این پژوهش.